

Mihnevich L. The Professor O. Eyhelman concept of human rights in his constitutional project

The article is devoted to the Professor O. Eyhelman views about fixing the constitutional catalog of rights and freedoms, determined the value of his legacy for modern constitutional law.

Key words: concept of human rights, the principle of justice, the equality of rights and freedoms, rights and freedoms, the responsibilities of citizenship.

*Пархоменко Н. М.
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*

ДЕРЖАВА ЯК ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

У статті визначено роль і значення органів державної влади у процесі забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина. Зокрема проаналізовано повноваження Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, органів судової влади, прокуратури України як гарантів реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Ключові слова: гарантії, права і свободи, органи державної влади, громадські організації, захист прав людини.

В умовах посилення нетерпимості, порушення прав національних меншин, активізації міграційних процесів, значного і постійного збільшення армії безробітних та безпритульних, світової фінансової кризи, стагнації національної економіки охорона та забезпечення прав людини та громадянина є одним із найважливіших завдань всіх сучасних держав, а особливо країн Центральної та Східної Європи, які не так давно проголосили себе суверенними, що прагнуть побудувати демократичне суспільство на основі пріоритету загальносвітових стандартів в галузі прав людини. Значну загрозу суверенітету цих держав також становлять події, що відбулися та відбуваються на теренах колишньої Югославії, Чечні, Південного Кавказу, Молдови та ін.

Реалізація прав людини визначається головним чином забезпеченістю з боку держави. Роль держави як головного гаранта прав і свобод людини і громадянина впливає зі змісту статей 3, 22, 42, 49, 51, 53, інших статей Конституції України, а також інших нормативно-правових актів, і ця функція реалізується за допомогою різних правових засобів через усю систему органів державної влади.

Гарантом дотримання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина є Президент України. (ст. 102 Конституції України), який реалізує свою конституційну функцію шляхом здійснення права законодавчої ініціативи; видає укази, які передбачають захист прав і свобод людини і громадянина, окремих категорій населення; приймає в разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану; оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації тощо.

Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади України має безпосередній вплив на визначення обсягу прав та свобод людини, здійснює захист прав і свобод людини і громадянина через відповідну законодавчу діяльність (ст. 92

Конституції України). Водночас, вона не лише приймає закони та інші акти, але й контролює їхнє виконання.

Важливе місце у механізмі забезпечення прав та свобод людини і громадянина займає омбудсман – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який на постійній основі здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції визначеної у Законі України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини”.

Головними функціями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є розгляд звернень, заяв і скарг громадян України, іноземців, осіб без громадянства та їхніх представників з приводу порушення їхніх прав і свобод, а також вжиття заходів щодо усунення таких порушень. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не має повноважень приймати обов’язкові для виконавчої влади рішення стосовно поновлення порушених прав і відшкодування збитків, але його рекомендації щодо вжиття заходів з метою захисту прав і свобод людини, як правило, враховуються виконавчою владою.

Кабінет Міністрів України як найвищий орган у системі органів виконавчої влади, згідно з Конституцією України (ст. 116), вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Як вищий орган у системі органів виконавчої влади Кабінет Міністрів України здійснює постійний контроль за виконанням органами виконавчої влади Конституції України та інших актів законодавства України, вживає заходів щодо усунення недоліків у роботі зазначених органів, забезпечує проведення державної правової політики; вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров’я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності та громадського порядку, забезпечення пожежної безпеки, боротьби зі злочинністю, протидії корупції; здійснює заходи щодо забезпечення виконання судових рішень органами виконавчої влади та їх керівниками; створює умови для вільного розвитку і функціонування системи юридичних послуг та правової допомоги населенню тощо.

Проблемами прав і свобод людини і громадянина займаються також місцеві державні адміністрації, які здійснюють виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі, а також органи місцевого самоврядування та їхні виконавчі органи.

Важливу роль серед органів системи виконавчої влади, що займаються захистом прав і свобод людини, відіграють правоохоронні органи – міліція та служба безпеки. До компетенції міліції входить захист життя, здоров’я, прав і свобод, власності громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. Органи міліції забезпечують особисту безпеку громадян, попереджають правопорушення, охороняють громадський порядок, розкривають злочини, розшукують злочинців, піклуються про безпеку дорожнього руху, захищають власність, виконують кримінальні покарання. В апараті МВС України створено відділ моніторингу дотримання прав людини в діяльності ОВС. Служба безпеки України також стоїть на сторожі прав громадян. Діяльність цієї служби запобігає актам тероризму, корупції, організованій злочинності.

Традиційно велику роль щодо захисту прав людини відіграє прокуратура, для якої захист прав людини через представництво інтересів громадянина у суді у випадках, визначених законом, є визначальним завданням. Підставою для такого представництва є неспроможність громадянина через фізичний чи матеріальний стан або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження. Також до функцій прокуратури України, що безпосередньо пов'язані із захистом прав людини і громадянина належать: нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах (ст. 121 Конституції України).

Прокурор у межах нагляду за дотриманням законності здійснює контроль за додержанням органами кримінального судочинства європейських стандартів. При виявленні порушень конвенційних прав і свобод людини прокурор має вжити заходи, спрямовані на усунення таких порушень. Разом з тим діяльність прокурора повинна мати превентивний характер, що дозволяє унеможливити подальші аналогічні порушення прав людини.

Якщо прокурор, беручи участь у судовому провадженні, встановить обставини, що призвели до порушення прав і свобод громадян, гарантованих Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, він зобов'язаний зорієнтувати суд, що розглядає справу, на винесення рішення, у якому звертається увага відповідних організацій і посадових осіб на обставини і факти обмеження вказаних прав і свобод, що потребує вжиття необхідних заходів. Такі дії прокурорів, безумовно, будуть мати запобіжний характер і допомагатимуть судам загальної юрисдикції більш ефективно застосовувати у судовій практиці Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [1, с. 36].

Однією з ключових проблем у сфері захисту прав і свобод людини є реалізація права на справедливий суд. Тому, забезпечити надійний захист прав і свобод людини та громадянина покликана судова система України (ст. 55 Конституції України), що діє виключно на засадах законності, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, гласності судового процесу, змагальності сторін, додержання презумпції невинуватості тощо, в умовах незалежності і недоторканності суддів. Тому серед правових засобів захисту суб'єктивних прав і свобод людини та громадянина одним із найефективніших є судовий захист. Залежно від характеру порушень захист може здійснюватись у порядку конституційного, цивільного, кримінального або адміністративного судочинства.

Судовий захист є найвищою гарантією забезпечення політичних, соціальних, економічних та особистих прав і свобод громадян. Шляхом розгляду судових справ у повній відповідності з Конституцією та законами України суди зобов'язані забезпечити рівність громадян перед законом і судом.

Згідно з Конституцією України, юрисдикція (компетенція) судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124 Конституції України). Це означає, з одного боку, що особа може звернутися до суду задля вирішення будь-якого питання, якщо вона вважає, що хто-небудь порушив її права або перешкодив їх здійснити чи задовольнити свої інтереси, а з іншого – що особа може для вирішення

такого питання звернутися безпосередньо до суду, минаючи усі позасудові процедури. Однак звернення до інших органів влади, використання позасудових механізмів захисту не позбавляє особу права одночасно звернутися і до суду.

Суди не вправі відмовити у судовому захисті прав та свобод людини і громадянина, у прийнятті скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб з підстав, не передбачених Конституцією чи законом. При цьому слід мати на увазі, що коло прав і свобод людини і громадянина, закріплених Конституцією, не є вичерпним.

Важливе значення для реального поновлення прав і свобод громадян має своєчасне й повне виконання судових рішень. Невиконання чи виконання зі значною затримкою судових рішень, які вступили в законну силу, залишається однією з головних причин недовіри громадян як до суду, так і до держави взагалі.

Вже кілька років продовжуються намагання створити нову систему судів, яка відповідала б положенням Конституції України і вимогам часу. Однак заходи щодо реформування судової системи не поліпшили стану захисту прав та свобод людини. Навпаки, в умовах політико-правової кризи проблеми судового захисту прав людини ще більше загострилися.

Віддзеркаленням стану судового захисту прав людини в Україні є також стрімке зростання звернень українців до Європейського суду з прав людини та прийнятих ним рішень щодо України, в яких констатується системне порушення права на справедливий суд.

З огляду на стан чинного законодавства України, з точки зору системності узгодженості його норм, важливе місце у забезпеченні прав і свобод громадян України відіграє Конституційний Суд України. Предметом розгляду Конституційного Суду України у переважній більшості є проблеми забезпечення балансу між державними інтересами, інтересами суспільства та окремого громадянина, визначення меж та засобів захисту законних прав та інтересів громадян, їх гідного існування.

Крім органів державної влади, заснування і діяльність громадських правозахисних організацій, як суб'єктів громадянського суспільства, має важливе значення у справі забезпечення і реалізації прав і свобод людини і громадянина. Захисниками прав людини є особи, суспільні групи й організації, які підтримують і захищають права та основоположні свободи людини, працюють над підтримкою, захистом цивільних, політичних, а також економічних, соціальних і культурних прав. На практиці захисники прав людини діють шляхом документування порушень; пошуку засобів захисту прав для жертв таких порушень шляхом надання правової, психологічної, медичної або іншої підтримки; боротьби з безкарністю, яка сприяє систематичним і постійним порушенням прав та основоположних свобод людини; популяризації прав людини та поширення інформації про захисників прав людини на національному, регіональному й міжнародному рівні.

Зокрема, сприяти захистові прав та представляти інтереси громадян України, іноземних держав, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу покликана адвокатура – добровільне професійне об'єднання, її діяльність ґрунтується на принципах верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму та конфіденційності.

Однією із форм захисту прав і свобод людини є діяльність неурядових правозахисних організацій. В Україні діють декілька впливових організацій, таких як Український центр прав людини, заснований при Українській Правничій фундації, групи міжнародної амністії, що об'єдналися в Українську асоціацію, Українсько-американське бюро захисту прав людини, Харківська правозахисна група та ін.

Такі організації мають особливий правовий режим діяльності, оскільки отримують підтримку як з боку відповідних органів державної влади, так і з боку міжнародних організацій. Зокрема, Європейський Союз, виходячи з визначення захисників прав людини походить від установчого параграфу 1 Декларації ООН про права та обов'язки осіб, суспільних груп та органів для сприяння і захисту універсальних прав та основоположних свобод людини, у якому говориться, що "Кожний має право особисто або спільно з іншими сприяти захисту і реалізації, і прагнути захисту й реалізації прав людини й основоположних свобод на національному та міжнародному рівнях", розробили Інструкцію стосовно захисників прав людини, метою якої є надання практичних порад стосовно активізації діяльності ЄС у цьому питанні, а також підтримка й активізація зусиль, яких наразі докладає Союз для сприяння й заохочення дотримання права на захист прав людини. Інструкція також передбачає посередництво Союзу на користь захисників прав людини, які перебувають в небезпеці, і практичні заходи підтримки й допомоги захисникам прав людини.

Одним із прикладів забезпечення інституційних гарантій прав людини і громадянина є створення Спілкою адвокатів України у 1998 році Консультативного Бюро з прав людини. Спілка адвокатів провела організаційну роботу та відібрала групу з 40 адвокатів з усіх регіонів України, які протягом 2000–2003 років проходили інтенсивне теоретико-практичне навчання, беручи участь у проекті "Комплексний теоретико-практичний тренінг для адвокатів: застосування міжнародно-правових стандартів прав людини", організаційну і фінансову допомогу якому надали Рада Європи, Міністерство закордонних справ Великої Британії, ABA-CEELI, COLPI (нині – "Правова ініціатива відкритого суспільства"), Міжнародний фонд "Відродження", міжнародний центр з захисту прав людини "INTERIGHTS".

За допомогою зазначеної групи адвокатів вдалося започаткувати на безоплатних засадах програму щотижневого консультування громадян з питань застосування Європейської Конвенції про захист прав людини, можливостей та перспектив їх звернення до Європейського суду з прав людини.

Окремо слід згадати про громадські організації при органах державної влади. Ідеться про Громадські ради при ГУМВС України з питань забезпечення прав людини. Це консультативно-дорадчі органи, що надають консультативно-методичну допомогу ГУМВС України в реалізації завдань Міністерства щодо дотримання прав людини, здійснюють громадський контроль за дотриманням прав людини та діяльністю органів внутрішніх справ ГУМВС України. Такі ради створюються при обласних управліннях МВС України з метою сприяння Управлінню в питаннях забезпечення прав людини, зміцнення законності, підвищення правової культури серед працівників органів внутрішніх справ, розуміння ними необхідності дотримання прав людини, зміцнення взаємодії з громадськими правозахисними організаціями, підвищення правової

культури та свідомості населення [2]. Забезпеченню реалізації прав і свобод людини сприяють також створені згідно Наказу МВС України від 31.08.2006 р. № 894 “Про Організацію діяльності постійно діючих мобільних груп з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ” мобільні групи, завданням яких є проведення моніторингу прав людини як цілеспрямованої систематичної діяльності щодо дослідження змін, що відбуваються в суспільстві загалом чи його окремих групах в певній сфері суспільних відносин, пов’язаних з реалізацією прав людини і громадянина. Правозахисний моніторинг відбувається у вигляді спостереження, що має на меті з’ясування ситуації, причин її існування та вироблення необхідних рекомендацій. Таким чином завданням моніторингу є: активний, плановий збір і обробка за можливістю вичерпних даних про стан із правами людини в конкретній галузі для аналізу ситуації; порівняння дійсного стану з формально прийнятим у державі законодавством, нормами міжнародного права та дослідження практичного його дотримання у даній галузі; визначення причин порушень і пошук розумних рішень зміни ситуації; накопичення матеріалів, необхідних для подальшої діяльності у вибраному напрямку[3, с. 5-6].

Одним із заходів подібного моніторингового характеру у сфері забезпечення прав людини є запровадження Радою ООН з прав людини у 2008 році практики Універсальних періодичних оглядів з метою перевірки стандартів та практики забезпечення прав людини державами-членами ООН. Сутність цих оглядів полягає у періодичній (один раз на чотири роки) підготовці урядами зазначених країн Національної доповіді щодо стану прав людини у своїй країні. Метою діяльності таких оглядів є покращення ситуації з правами людини на місцях. Розгляд правової ситуації у державах проводиться на підставі Загальної декларації прав людини, а також конвенцій, до яких приєдналася конкретна держава. Особливістю даного виду моніторингу є те, що окрім того, що суб’єктами підготовки Доповіді є структури громадянського суспільства: громадські організації, профспілки, релігійні групи, наукове співтовариство та інші асоціації, що включені у здійснення програм з прав людини, оскільки останніми готуються та подаються до ООН альтернативні доповіді. Управління Верховного комісара з Прав Людини готує Резюме, в якому викладені висновки щодо стану прав людини і надані конкретні рекомендації для подолання виявлених недоліків. Ці рекомендації виглядають як обмін думками та пропозиціями між незалежними державами. При цьому передбачається, що держава добровільно бере на себе зобов’язання слідувати цим рекомендаціям.

Таким чином забезпечується відповідальність держави перед своїми громадянами та перед світовим загалом щодо забезпечення прав і свобод. Роль громадських організацій дуже висока у тому, щоб представити об’єктивну картину стану прав людини та можливостей їхнього захисту.

Отже, діяльність державних органів і громадських організацій, спрямована на забезпечення, реалізацію, охорону прав і свобод людини та громадянина є організаційно-правовою гарантією прав та свобод людини та громадянина, що спрямована на забезпечення і захист прав і свобод людини та громадянина, боротьбу з правопорушеннями, утвердження режиму законності.

Використані джерела:

1. Яковлев Н. М. Реализация международно-правовых стандартов в защите личности // Уголовный процесс. – 2006. – № 4. – С. 36.
2. Додаток № 1 до наказу ГУМВС України в Харківській області від 03.04.2006 № 177 “Положення про Громадську раду при ГУМВС України в Харківській області з питань забезпечення прав людини”.
3. Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ: наук.-метод. посіб. / [Ю. Л. Белоусов, Д. О. Кобзін, К. Б. Левченко, О. А. Мартиненко, А. М. Черноусов]; Харків. ін-т. соц. дослідж. – К.: Студія Колаж, 2009. – С. 5-6.

Пархоменко Н. М. Государство как гарант обеспечения прав человека и гражданина.

В статье определены роль и значение государственных органов в обеспечении реализации прав и свобод человека и гражданина. В частности, анализируется полномочия Президента Украины, Кабинета Министров Украины, Верховной Рады Украины, органов судебной власти, прокуратуры Украины и др. как гарантов реализации прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: *гарантии, права и свободы, органы государственной власти, общественные организации, защита прав человека.*

N. Parkhomenko. State as guarantor of providing of human and citizen rights.

In the article a role and value of public organs is certain in providing of realization of rights and freedoms of man and citizen. In particular, analysed authority of President of Ukraine, Cabinet Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, organs of department judicial, office of public prosecutor of Ukraine and other as guarantors realization of rights and freedoms of man and citizen.

Key words: *guarantees, rights and freedoms, public authorities, public organizations, defence of human rights.*

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Опенько Д. А.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА

Розглянуто становлення і розвиток інституту неспроможності і взаємовідносини пов'язані з неповерненням боргів в деяких зарубіжних державах. Початок розвитку інституту характеризувався переважно каральними заходами відносно боржника. Згодом залежно від наявності в діях боржника провини, почалась диференціація особистої відповідальності боржника і його майнової відповідальності.

Ключові слова: *неплатоспроможність, майнова відповідальність, вина.*

Інститут неспроможності та банкрутства, у сучасному його розумінні, був сформований не відразу. Відповідні норми містилися ще у стародавніх пам'ятках права – у законах Ману та Римському законі XII таблиць. Стародавнє право не поділяло правопорушення на кримінальні і цивільно-правові. Головна особливість регулювання положення неспроможного боржника в ті часи полягала у тому, що